

Restaurátorský záměr

Restaurování sgrafit, omítek a kamenných prvků fasád Malovaného domu, č. p. 64/53 na Karlově náměstí v Třebíči

ARCHMENU, s.r.o.

Autorky: MgA. et Mgr. Jana Waisserová,

MgA. Alexandra Koryťáková, MgA. Anrdrea Šafaříková

Mníšek pod Brdy, 2025

1 Úvodní údaje

1.1 Lokalizace památky

- Kraj: Vysočina
- Adresa: Karlovo náměstí, čp. 64/53
- GPS souřadnice: 49.2154822N, 15.8787303E
- Objekt: Malovaný dům
- Bližší určení místa popisem: sgrafitová fasáda, omítky a kamenné prvky fasády

1.2 Údaje o památce

- Název díla: sgrafitová výzdoba Malovaného domu
- Klasifikace památky: kulturní památka
- Rejstříkové číslo objektu v ÚSKP: 42109/7-3141
- Autor: neznámý
- Sloh, datace: renesance, 16. stol.
- Materiál, technika: vrchní část budovy sgrafito, spodní část vápenná omítka s monochromním vápenným nátěrem, kamenný portál a okenní šambrány
- Rozměry díla: Karlovo náměstí – šířka budovy 19,1 m, výška portálu 3,57 m

Hasskova ulice – šířka budovy 9,34 m, výška bosáže 3,46 m

- Předchozí známé (restaurátorské) zásahy na díle:

- Centrální komise (1901–1903)

- Neznámé úpravy v 50. – 60. letech

-ÚÚR Brno (1988)

-Razimová L., Cibulková J., Šoltészová, M. (2003)

- Předchozí známé restaurátorské průzkumy:

Razimová L., Cibulková J., Šoltészová, M. (2002)

1.3 Údaje o akci

- Vlastník památky, objednatel: Město Třebíč, Karlovo nám. 104/55, 674 01 Třebíč
- Zhotovitel: ARCHMENU s.r.o., Zahořany 49, 252 10 Zahořany, kontaktní adresa: Pražská 600, 252 10 Mníšek pod Brdy, Praha-západ, Tel.: +420 604 233 934, jednatelka: MgA. et Mgr. Jana Waisserová, povolení k restaurování MK ČR čj. 6.965/96, IČO: 19903944, email: waisserova@archmenu.cz
- Termín započetí a ukončení akce: květen–červenec 2025

2 Popis objektu a díla

Malovaný dům je rohová stavba na Karlově náměstí v Třebíči. Boční fasáda směřuje již do Hasskovy ulice. Vstup do budovy je ze strany Karlova náměstí, a to přes kamenný portál. V horní části portálu nad dveřmi se nachází erb s iniciály *F* a *H*, které jsou spjaty pravděpodobně s jménem prvního majitele Františka Halligarda. Horní polovinu stěn zdobí sgrafita s biblickými a loveckými motivy, doplněné vegetabilním a dekorativním ornamentem. Spodní část budovy včetně bosovaného nároží je pojednána světlým druhotným nátěrem. Na rohu budovy, nad bosovaným nárožím, se nachází arkýř zdobený sgrafity. Dům je prosvětlen několika okny, přičemž se ve spodní části nachází okna s kamennými šambránami bez barevné úpravy. V horní části jsou okna bez šambrán. V Hasskově ulici se ve spodní části, téměř u chodníku, nachází dva odvětrávací otvory, rovněž s kamennými šambránami bez barevné úpravy.

Hlavní náměty sgrafit na Karlově náměstí tvoří biblické motivy. Ty jsou zasazeny do samostatných polí mezi okny. Postupně zleva doprava se jedná o postavu s loutnou, Madonu s dítětem na půlměsíci, Abrahama obětujícího Izáka, Pannu Marii, postavu ženy a Pannu Marii korunovanou anděly. Tito výjevy doplňují další náměty s figurálním i dekorativním zobrazením.

Sgrafita se propisují také na arkýř na nároží domu. Zde jsou zobrazeny portréty mužů, pravděpodobně šlechticů. Spodní část arkýře zdobí lovecká scéna.

Co se výzdoby ze strany Hasskovy ulice týče, na fasádě se nachází čtyři mužské postavy v samostatných polích. Postavy drží v ruce kopí, případně štít. Figurální motivy jsou ve čtvrtém páse doplněny vegetabilními motivy, loveckými psy a volutami. Obdobně jako u výzdoby ze strany Karlova náměstí, i zde jsou výjevy doplněny ornamentálním vzorem.

3 Historický vývoj a druhotné zásahy

Informace obsažené v restaurátorském záměru vychází z restaurátorského průzkumu, jehož cílem bylo zkoumání rozsahu a stavu původní výzdoby Malovaného domu a rozsahu poškození a druhotných zásahů.¹

Malovaný dům na Karlově náměstí nechal koncem 16. století postavit kupec František Halligardo. V 19. stoletím postihlo Třebíč několik požárů. Malovanému domu se požáry sice vyhnuly, nicméně byla sgrafita překryta vrstvou omítky a zabílena. Odkryta byla v roce 1901 a v roce 1903 byla restaurována. V některých místech byly provedeny rekonstrukce.

V průběhu času došlo na fasádě Malovaného domu k četným úpravám a zásahům, které změnily původní vzhled a modelaci sgrafitové výzdoby. K největším zásahům došlo v 50. - 60. letech 20. století, v roce 1988 a následně v roce 2003.

Rozsah původních omítek nelze přesně stanovit bez průzkumu z celoplošného lešení. Na základě vizuálního posouzení a průzkumu z věže lze předpokládat, že rozsah renesančních omítek je velký. Patrně se dochovaly zejména v místech, kde jsou v současné době tyto omítky vyboulené. Bílá svrchní vrstva se pravděpodobně nedochovala, případně se na sgrafitech nachází pouze fragmentárně.

Na sgrafitech se nachází mnoho tmelů, doplňků a přemaleb. Šedé renesanční omítky jsou v některých částech doplněny rekonstrukcemi z roku 1903. Druhotná omítka z tohoto zásahu má tmavě šedý, místy černý odstín a je teplejší než původní omítky. Nachází se v ní černé kousky, které se lesknou a nemají strukturu dřevěného uhlí. Na sgrafitech se nachází několik druhotných provedení bílé vrstvy. Nejvýraznější je bílý nátěr s černými linkami, který potlačuje původní vzhled sgrafit. Přemalba se nachází také v pozadí, a to v podobě černého nátěru. Ve spodní části arkýře byla provedena rekonstrukce lovecké scény. Ta byla ovšem provedena spíš malířsky. Omítky ve spodní části objektu byly nahrazeny novými. Spodní část kamenného portálu ze strany Karlova náměstí je nahrazena pískovcovými kopiemi.

¹ WAISSEROVÁ, J. et al. *Restaurátorský průzkum sgrafit, omítek a kamenných prvků fasád Malovaného domu, č. p. 64/53 na Karlově náměstí v Třebíči. Dokumentace restaurátorského průzkumu. Mníšek pod Brdy 2025.*

4 Stav a rozsah poškození

Sgrafitová výzdoba je poznamenána četným poškozením. V omítce se na většině ploch nachází rozsáhlé dutiny, které představují pro sgrafita výrazné riziko. V některých místech se omítka také zvedá od podkladu v podobě vyboulenin, a to až do výšky 3,5 cm. Na některých místech došlo ke ztrátě omítkových vrstev. Omítky, zejména ty původní, jsou poměrně měkké a drolí se. Na výzdobě jsou omítky v tenkých vrstvách odděleny od podkladu, kdy se *intonaco* spolu s vrchní bílou vrstvou částečně oddělují od ostatních vrstev. Místy dochází k šupinovatění druhotné přemalby pozadí. Na pravé straně fasády ze strany Karlova náměstí se místy na omítce vyskytují světlé fleky. Tato poškození jsou patrně důsledkem konsolidace v minulosti.

Co se svrchní bílé vrstvy týče, na fasádě ze strany Karlova náměstí je bílá vrstva místy odřena, šupinkovitá, případně již zcela chybí. V spodní části výzdoby, na bílém pásu nad portálem, byla nalezena žlutá skvrna. Je pravděpodobné, že se zde luhuje neznámý materiál z podkladových vrstev. Na výzdobě se nachází četné praskliny a trhliny. Trhliny nacházející se na straně Karlova náměstí místy odhalují spodnější vrstvy. Ty jsou tak vystaveny povětrnostním podmínkám, což vede k značné degradaci materiálů. Povrch výzdoby je znečištěn od atmosférických depozitů a okolní černého nátěru z restaurování v roce 2003, která se vymývá z pozadí a šraf.

Dalším rizikem pro sgrafitovou výzdobu je poškozené oplechování parapetní římsy na arkýři. Oplechování je popraskané, což způsobuje zatékání dešťové vody pod jeho povrch.

Co se stavu kamenných prvků týče, žulový portál i okenní šambrány jsou v poměrně dobrém stavu. Kamenný portál je pevný a nedrolí se. Nicméně jsou některé jeho plochy a hrany odřeny. V horní části portálu se na plochách nachází sádrovcové krusty. Okenní šambrány jsou mírně znečištěny. Šambrány otvorů pod okny v Hasskově ulici jsou poměrně pevné, ovšem se ve spodní části mírně drolí.

Omítky nárožní bosáže jsou místy popraskané, ale jsou pevné a soudržné. Druhotná povrchová barevná vrstva spodní části objektu je místy také popraskaná, případně již zcela chybí a odděluje se od podkladu.

5 Návrh koncepce restaurování

Z hlediska koncepce doporučujeme, aby byl při restaurátorském zásahu kladen důraz na zachování zejména autentických renesančních omítek i všech starších omítkových vrstev z předpokládaného zásahu z roku 1903. Druhotný zásah z roku 1903 lze hodnotit jako velmi zdařilý, proto nedoporučujeme odstraňovat doplňky omítek a bílé vrstvy z tohoto období. Druhotné černé přemalby pozadí a bílé překryvné vrstvy by měly být eliminovány. Technicky nevyhovující tmely ze 2. poloviny 20. století doporučujeme odstranit. Nejdůležitějším zásahem by měla být strukturální konsolidace a injektáž omítkových vrstev. Chybějící místa by měla být vytmelena a citlivě retušována. Vzhledem k tomu, že byl v průběhu času pozměněn a deformován vzhled jednotlivých výjevů, měla by být při tmelení a retuši hledána a respektována původní modelace, pokud je to možné. Výslednou prezentaci a způsob retuše bude nutné upřesnit až po fázi čištění. Není však cílem provádět redukci druhotných vstupů za každou cenu, je nutné zvážit rizika. Redukce by se měla zaměřit zejména na potlačení černých malovaných linií, které působí tvrdě a deformují tvary. Také je žádoucí promýt pozadí s cílem obnažit šedavý tón původních omítek.

Co se ostatních částí fasády týče, omítky ve spodní části jsou soudržné a nevyžadují výrazný zásah. Kamenný portál a šambrány oken jsou poměrně soudržné, nicméně by měly být v některých částech lokálně konsolidovány. Spáry kamenných prvků by měly být očištěny, případné nahrazeny novými tmely. Oplechování na arkýři je popraskané a zatéká pod něj voda. Proto by mělo být vyměněno.

Materiály použité k restaurování by měly být zvoleny tak, aby byly kompatibilní s památkou, ale také navzájem mezi sebou. Zároveň by měla být dle možností zachována jejich reversibilita, pokud je to možné. Restaurování a použité materiály by neměly být překážkou pro opětovný restaurátorský zásah.

5.1 Návrh postupu restaurátorských prací

Na základě představené koncepce byl navržen následující postup restaurátorských úkonů:

1. Provedení **rozšířeného restaurátorského průzkumu z lešení**, který blíže dokumentuje stav díla a jeho poškození. Provedení detailní textové, fotografické a grafické dokumentace a zkoušek materiálů a postupů pro jednotlivé restaurátorské kroky. Průzkum bude doplněn materiálovými

analýzami omítek, eventuálně doplní stratigrafické informace.

2. **Přelepy** ohrožených míst japonským papírem s celulózou v isopropylalkoholu (*Klucel*). Na velmi vyboulené části doporučujeme přidat na vrstvu japonského papíru ještě vrstvu přelepu jemné gázy s *Klucel*em s přídavkem disperze K9 (10 ml na 500 ml viskózní celulózy). Přelepy je nutné nakládat po malých úsecích po okraji a následně propojit gázou. Tuto fázi doporučujeme provést z plošiny co nejdříve, ještě v roce 2025. Některé poměrně velké defekty již další zimní období nepřežijí.

3. **Injektáž** dutin a prasklin omítkových vrstev lehčenou injektážní maltou (injektážní grout), která nebude tvrdší než velmi měkké původní omítky (výběr bude posouzen na základě materiálových analýz). Velké dutiny je nutné injektovat a pomalu přitlačovat zpět ke zdi pomocí přitlačných konstrukcí (stretch-press systém).

4. Celoplošné **chemické a mechanické čištění** druhotných přemaleb, tmelů, síranových krust, výluhů a nečistot pomocí rozpouštědel (např. voda, isopropylalkohol, ethanol, uhličitán amonný), čisticích hub a štětců. Vynechána by měla být rozvolněná místa, která by mohla být narušena. Po konsolidaci může být přistoupeno k dočištění těchto míst. Čištění kamenných prvků oplachem vodou a eliminace esteticky nevhodných spár.

5. **Revize** technicky nevyhovujících vysprávek na sgrafitech, omítkách i kamenných prvcích.

6. **Konsolidace** nesoudržných omítek pomocí konsolidantů na anorganické bázi (např. *KSE 100*, *Calosil E25*). Masivní konsolidace vápennou nanosuspenzí bude provedena před injektáží, která neuzavře cestu pro injektážní grout. Po injektáži a odstranění tmelů plošná konsolidace organokřemičitanem doplněná druhý den vápennou nanosuspenzí.

7. Výměna **oplechování** parapetní římsy na arkýři.

8. **Tmelení** defektů a prasklin pomocí tmelu z bílého vzdušného vápna, křemičitého písku a dřevěného uhlí. Tmely by svou pevností neměly převyšovat okolní materiál. Zároveň by neměly přesahovat rovinu povrchu okolní výmalby. Složení tmelu bude upřesněno dle materiálových analýz.

9. Provedení **retuše** bílé vrstvy z připravené směsi, např. vápenného hydrátu, přirozeně hydraulického vápna (NHL) a akrylátové disperze (např. *Dispersion K9*). Případně dobarvení směsi minerálními práškovými pigmenty. Retuš aplikovaná na povrch kroucením štětce, tzv. evokací. Provedení **retuše** pozadí z práškových pigmentů a akrylátové disperze (např. *Dispersion K9*, v max. koncentraci

2,5 %). Retuš kamenných prvků a spár minerálními práškovými pigmenty pojených akrylátovou disperzí (např. *Dispersion K9*).

10. Omítky bez sgrafita budou lokálně vyspraveny v místech defektů nejlépe omítkou na bázi přírodně hydraulického vápna, trhliny budou otevřeny a vytmeleny omítkou s přídavkem polypropylenových vláken, fasádní barva bude přizpůsobena vizuálnímu půdобенí sgrafit po restaurování, měla by být blízká výsledné podobě bělavého nátěru (*bianca*). Nátěrový systém doporučujeme na bázi vápna či silikátu.

V Zahořanech dne 15. 7. 2025

MgA. et Mgr. Jana Waisserová

Obr. 01: Fasáda Malovaného domu na Karlově náměstí v Třebíči.

Obr. 02: Fasáda Malovaného domu směřující do Hasskovy ulice v Třebíči.

Obr. 03: Horní část Malovaného domu. Viditelné praskliny a chybějící místa na římse pod střechou.

Obr. 04: Římsa pod střechou. Odřené místa a poškozené omítky v horní části Malovaného domu.

Obr. 05: Vybouleniny a chybějící omítky na portrétu muže na arkýři.

Obr. 06: Portrét muže na arkýři. Některé omítky jsou od podkladu odděleny až do výšky 3,5 cm.

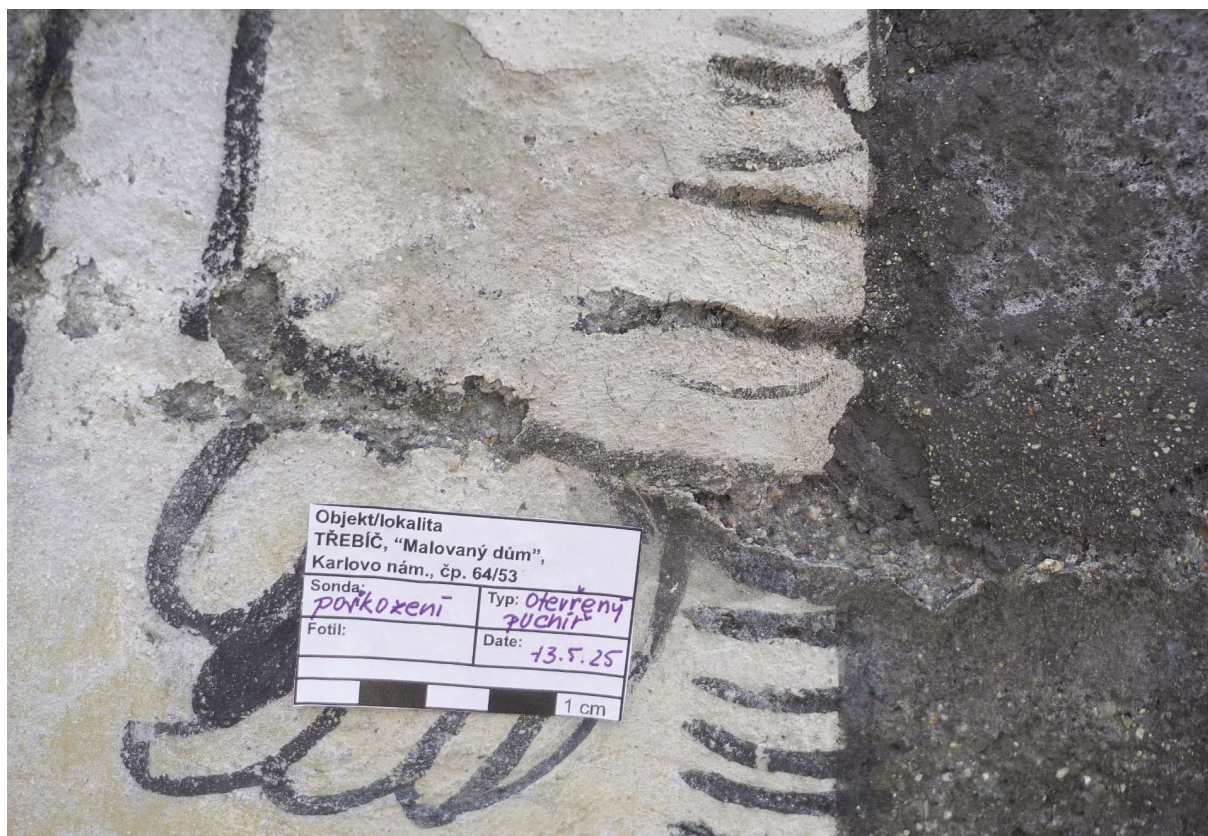
Obr. 07: Fasáda Malovaného domu na Karlově náměstí. Omítky se od podkladu výrazně oddělují, čímž dochází k vytváření dutin a trhlin.

Obr. 08: V některých částech došlo vlivem degradace ke ztrátě omítkových vrstev.

Obr. 09: V některých částech dochází k částečné ztrátě omítkových vrstev, čímž se vytváří krusty v omítkách.

Obr. 10: Otevřený puchýř na povrchu omítkových vrstev. Velké riziko odpadnutí tenkých krust na povrchu.

Obr. 11: Druhotná barevná vrstva v pozadí šupinkovatí a odlupuje se.

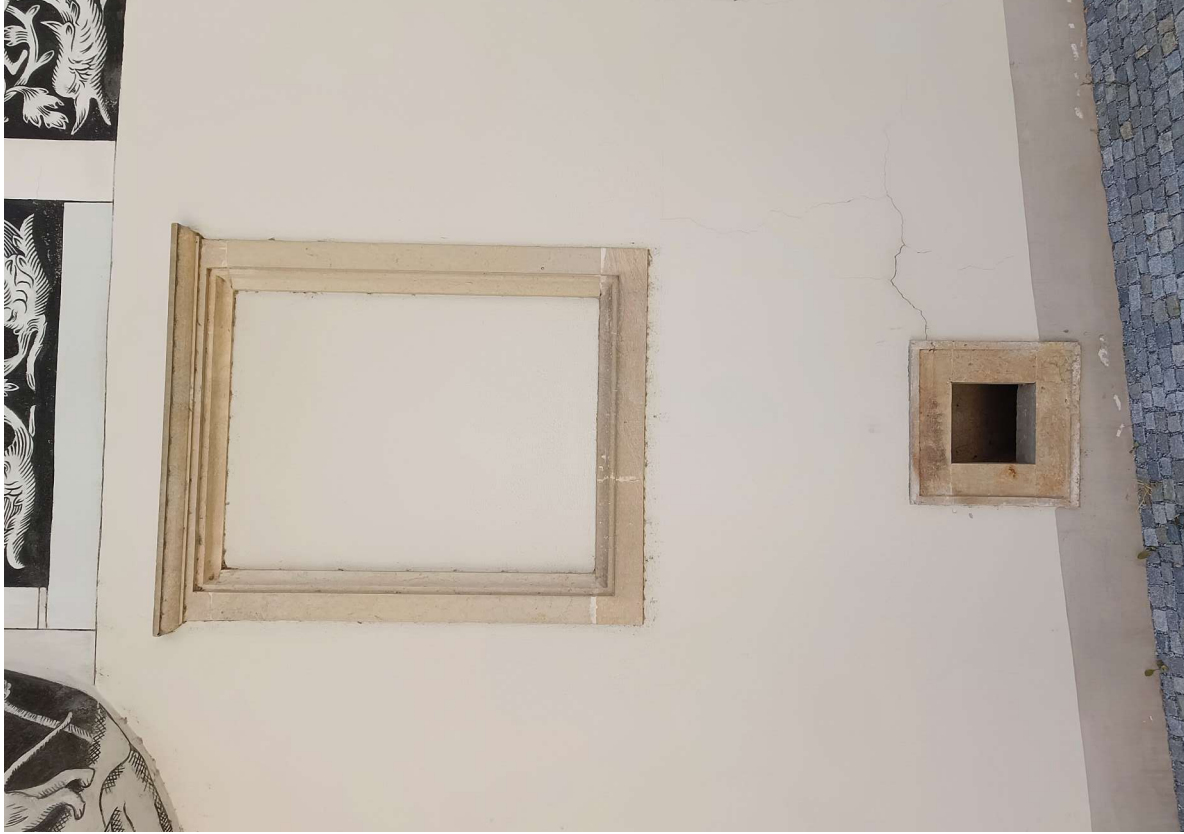
Obr. 12: Okenní šambrány jsou znečištěny od atmosférických a prachových depozitů. Některé spáry kamenných prvků jsou nesoudržné a drolí se.

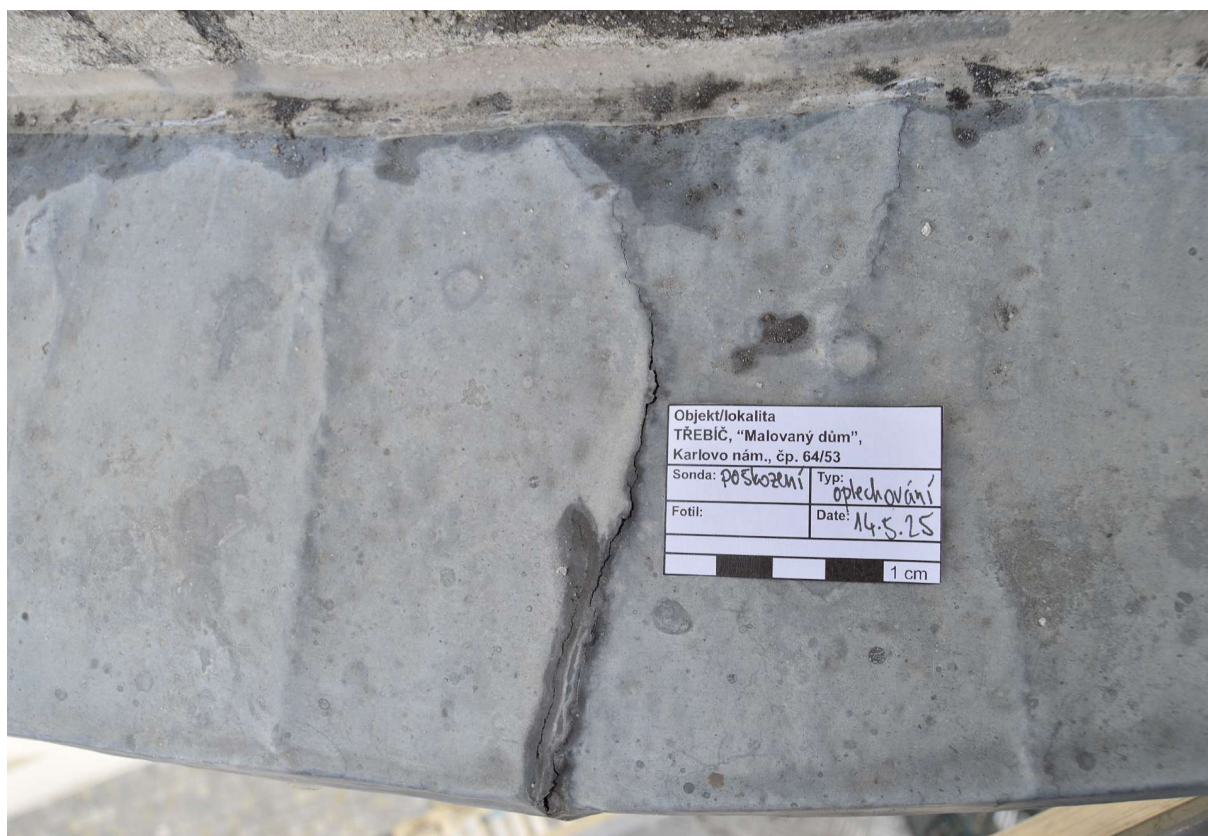
Obr. 13:

Kamenná
šambrána
otvoru u
chodníku se ve
spodní části
mírně drolí.
Kamenné prvky
jsou znečištěny.

Obr. 14: V
horní části
kamenného
portálu se
nachází
sádrovcové
krusty, které
představují
vysoké riziko.

Obr. 15: Oplechování parapetní římsy je popraskané, čímž dochází k zatékání vody pod jeho povrch.

Obr. 16: Barevná vrstva v spodní části objektu je místy poškozena a částečně chybí.

Obr. 17: Omítky na bosovaném nároží jsou popraskané, ale soudržné. Druhotná barevná vrstva z části chybí.

Obr. 18: Druhotná barevná vrstva na bosáži na nároží budovy je v některých částech popraskaná a odděluje se od podkladu.

LEGENDA

Poškození a druhotné zásahy

- Úplná ztráta omítkových vrstev
- Ztráta intonaca colorata
- Ztráta bílé vápenné vrstvy
- Vyboulené omítkové vrstvy oddělené od podkladu
- Puchýře omítkových vrstev
- Trhliny

- Šupinovatění barevné vrstvy
- Mechanické poškození
- Krusty na povrchu kamenných prvků
- Znečištění povrchu kamenných prvků

- Druhotné tmely
- Druhotné tmely na kamenných prvcích
- Doplňky z pískovce
- Označení referenčního úseku

Obr. 19:
Zakreslení
poškození
a druhotných
zásahů na
fasádě
Malovaného
domu ze strany
Karlova
náměstí.

Obr. 20:
Zakreslení
poškození a
druhotných
zásahů na
fasádě
Malovaného
domu ze strany
Hasskovy ulice.

LEGENDA

Poškození a druhotné zásahy

Trhliny

Ztráta barevné vrstvy

Druhotné tmely

Ztráta koheze kamenných prvků

Znečištění povrchu kamenných prvků